

Klima, poslovi i pravda

Za zelenu i socijano pravednu tranziciju

Projekt GEF-a Pravedna tranzicija – radni dokument
Marie-Monique Franssen i Dirk Holemans

Klima, poslovi i pravda Za zelenu i socijano pravednu tranziciju

Projekt GEF-a Pravedna tranzicija – radni dokument
Marie-Monique Franssen i Dirk Holemans

Decembar 2020

Dizajn: Nuno Pinto da Cruz

Prevod: Igor Stojilović

GEF koordinator projekta: Adrián Tóth, Zelena evropska fondacija (Green European Foundation)

Zelena evropska fondacija (GEF)

Rue du Fossé – 1536 Luksemburg
Kacelarija u Briselu: Mundo Madou
Avenue des Arts 7-8, 1210 Brisel
Tel: +32 2 329 00 50
E-mail: info@gef.eu
Website: www.gef.eu

OIKOS Think Tank

Drongenstationstraat 13
9031 Gent
Belgija
info@oikos.be
www.oikos.be

Objavljeno od strane Zelene evropske fondacije uz podršku nacionalnog partnera Think Tank OIKOS.

Zelena evropska fondacija (The Green European Foundation (GEF)) je politička fondacija na evropskom nivou, čija je misija da doprinese živoj evropskoj sferi rasprave i da podstakne veću uključenost građana u evropsku politiku. GEF teži da usmeri diskusije o evropskim politikama i politici, kako unutar, tako i izvan Zelene političke porodice. Fondacija deluje kao laboratorija za nove ideje, nudi prekogranično političko obrazovanje i platformu za saradnju i razmenu na evropskom nivou.

Belgijski **Think Tank OIKOS** teži transformativnoj promeni doprinoseći društvenoj debati iz socio-ekološke perspektive. Na seminarima, predavanjima, u knjigama i izveštajima, OIKOS se bavi različitim dimenzijama ove težnje ka promeni: Od analize do alternativa. OIKOS građanima pruža mogućnost razmene uvida i uspostavljanja zajedničkog procesa učenja. Dalje, OIKOS saraduje sa akademskim mrežama, kako bi najsavremenija naučna istraživanja bila prevedena široj javnosti.

„Ova publikacija je realizovana uz finansijsku podršku Evropskog parlamenta. Evropski parlament nije odgovoran za sadržaj ovog projekta.”

Možete da naručite besplatnu kopiju ove publikacije slanjem zahteva na e-mail adresu info@gef.eu

O autorima

Marie-Monique Franssen je zaposlena u belgijskom zelenom Think Tank OIKOS-u. Magistrirala je u oblasti kulturne antropologije: održivo građanstvo na Univerzitetu u Utrehtu i diplomirala sociologiju i antropologiju na Univerzitetu Sent Luis u Briselu. Zaljubljenik je u ekologiju, obnavljanje ekosistema, ekološko građanstvo i socio-ekološke inicijative “odozdo prema gore”.

Dirk Holemans je osnivač i direktor belgijskoj zelenog Think Tank OIKOS-a. Studirao je bio-inžerening na Univerzitetu u Gentu i takođe ima fakultetske diplome iz filozofije i primenjene poslovne administracije. Ranije je bio član parlamenta (Flandrija) i gradski odbornik (Gent) za zelenu stranku. Njegova glavna interesovanja su zajednička dobra, ekološka ekonomija, zeleni gradovi i politička ekologija. Objavio je „Sloboda i društvo. Ka socio-ekološkom društvu” (dostupno na En/Fr/Ge/Hu/Sp)

O projektu

Ovaj rad je deo transnacionalnog projekta Zelene evropske fondacije, Pravedna tranzicija. Projekat se bavi pitanjem transformacije iz ekstraktivne u regenerativnu ekonomiju na pravedan i pravičan način, kako bi se pronašla potrebna podrška među širom javnošću. Projekat je usmeren na prikupljanje i razmenu uvida o napretku politika budućnosti razvijenih na osetljiv način koji uzima u obzir lokalne specifičnosti.

Projektom sa strane GEF-a koordinira OIKOS (Belgija), a kao projektni partneri Green House Think Tank (Velika Britanija), Institut za političku ekologiju (Hrvatska), Sunrise (Severna Makedonija), Transición Verde (Španija), Federation of Young European Greens (FYEG) i Networked (Srbija).

Tokom trajanja projekta, partneri će sprovoditi aktivnosti u svojim zemljama, kako bi se podigla svest o važnosti pravedne tranzicije širom Evrope. Naposljetku, partneri će sastaviti knjigu o toj temi koja će biti objavljena u septembru 2021. godine.

1. Uvod

Održivi razvoj, koncept koji već decenijama dominira javnim debatama o socio-ekološkim izazovima, obećavao je simultani procvat naroda, planete i profita. Međutim, posljednjih godina, nejednakost se uzdigla do najvišeg nivoa ikada (Piketty, 2014). Finansijska kriza 2008. izazvala je najteži ekonomski šok još od 1930ih, gurajući milione ljudi širom sveta u siromaštvo. Štaviše, od 2015. prekoračili smo četiri od devet planetarnih ograničenja, čime smo premašili nosivi kapacitet planete u četiri od devet kritičnih parametara. (Steffen i drugi, 2015). Kao globalno društvo, s toga smo dodatno suočeni sa višestrukim krizama koje zahtevaju da se naprave korenite promene. (Brand, 2016).

Sve veći značaj koncepata poput *tranzicije* i *transformacije* – često korišćenih naizmenično – reflektuju sve očigledniju potrebu za strukturnim promenama u našoj društvenoj arhitekturi. Koncept pravedne tranzicije je predstavljen kao sveobuhvatni okvir koji vodi našu transformaciju u ekološka društva na socijalno pravedan i pravičan način. Sa razvojem ovog koncepta, radnički sindikati i klimatski pokreti ističu potrebu za sistemskom transformacijom. Pravedna tranzicija podrazumeva fundamentalne promene, ne samo ključnih privrednih grana i potrošačkih sistema, poput, npr. energetike, transporta, poljoprivrede i hrane (Burrow, 2017), već i promene infrastrukture, društvenih vrednosti i politike (Heyen, Menzemer, Wolff, Beznea & Williams, 2020). Dodatno, ovaj koncept ističe potrebu za globalnim zaokretom ka humanom i fer ekonomskom sistemu, sa zdravim ekosistemom, zdravstvom, javnim službama, obrazovanjem i kulturom u svojoj srži.

Najvažniji naučni izveštaji našeg vremena takođe ističu ovu potrebu. Izveštaj Međuvladine naučno-političke platforme o biodiverzitetu i uslugama ekosistema² iz 2019. objavljuje: „...ciljevi za 2030. i dalje mogu biti ostvareni jedino kroz temeljite transformativne promene u poljima ekonomije, društva, politike i tehnologije”. U izveštaju, transformativne promene su definisane kao „fundamentalno, sistemsko prepoznavanje tehnoloških, ekonomskih i socijalnih faktora, uključujući paradgime, ciljeve i vrednosti”. Što se tiče izveštaja IPCC³ iz 2018. o *Globalnom Zagrevanju od 1,5°C*: „ograničenje zagrevanja do granice od 1,5°C preko preindustrijalnog nivoa bi iziskivalo transformativne sistemske promene, zajedno sa održivim razvojem. Takva promena bi

zahtevala povećanje i ubrzanje implementacije dalekosežnih, višeslojnih i multisektorskih napora za ublažavanjem klimatskih promena i prevazilaženjem prepreka. Takva sistematska promena bi trebalo da bude povezana sa dodatnim akcijama prilagođavanja, uključujući i prilagođavanje na samu transformaciju, naročito za slučajeve koji privremeno prevazilaze 1,5°C” (IPCC, 2018: 315).

Pojava žutih prsluka (*gilets jaunes*) u Francuskoj ukazuje na činjenicu da samo uvođenje „ekoloških” politika, bez uzimanja socijalne pravde u obzir, ne funkcioniše. „U srži narativa o održivosti i otpora prema njima, leži strah da rešavanje problema monumentalnog klimatskog izazova podrazumeva nepovratan izbor između očuvanja planete ili zaštite radnika i ekonomije koja održava ljude. Ideja da zaštita životne sredine i zaštite radnika ne idu zajedno, proseže se od socijalnih, preko političkih pa do ekonomskih podela.” (UNRISD⁴, 2018:3). Samo vizija o tranziciji koja uzima u obzir kompleksnost, zavisnost od konteksta i međusobno povezivanje mnogobrojnih izazova će moći da donese hitno potrebnu radikalnu promenu.

COVID-19 kriza je još više ogolila potrebu za dubokosežnom i transformativnom promenom. Pandemija i njene posledice su pojačale nejednakost širom sveta, pri čemu ljudi u neizvesnom položaju najviše stradaju. Naglasila je da veliki nedostaci hiperglobalizacije, poput naše zavisnosti od globalnih lanaca snabdevanja, mogu imati dramatične efekte na osnovna ljudska prava, poput zdravstvene zaštite i snabdevanja hranom (van de Pas, 2020). Takođe je ukazala da demokratske vlade mogu imati pravo glasa u sektoru ekonomije, i da građani mogu i žele da pomognu ljudima kojima je neophodna pomoć. Upotreba velikih nacionalnih i evropskih rezervnih budžetskih fondova da bi se privreda očuvala kakvom jeste bila bi katastrofalna greška. Ipak, u mnogim zemljama, ova vrsta „oporavka” se uveliko dešava. Međutim, stvari mogu biti rešene drugačije: pandemija nudi mogućnost za stvaranje sveobuhvatnog plana, koji bi kombinovao rešenja za pandemiju i neizbežnu pretnju od globalnog zagrevanja i ekološkog kolapsa u isto vreme.

U vezi sa ovim, jasno je da je neophodno inkorporirati pravednu tranziciju u širi kontekst kako bi bilo moguće obezbediti sigurnu budućnost. Pandemija je samo uvećala

1 International Trade Union

2 Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services

3 Međuvladin panel o klimatskim promenama (Intergovernmental Panel on Climate Change)

4 Institut za socijalni razvoj Ujedinjenih nacija (United Nations Research Institute for Social Development)

potrebu za regulacijom tržišta, čvrstom vladom i participacijom civilnog društva. Ekonomska pomoć privrednim društvima, koja pate od gubitaka zbog COVID-19 krize, mora biti povezana sa obavezujućim ekološkim pravilima i normativom. Na evropskom nivou je neophodna, između ostalog, i dalja elaboracija mehanizma pravedne tranzicije koji je iznet u Evropskom Zelenom Dogovoru. Na globalnom nivou značaj pravedne tranzicije je još veći. Sa porastom siromaštva i nejednakosti širom sveta, pravedna tranzicija ne bi značila ništa bez fundamentalnog preispitivanja racionalnih, neopravdano neoliberalnih i neokolonijalnih globalnih ekonomskih pravila. Od izuzetnog je značaja da se razgovara i planira temeljna tranzicija „koja bi transformisala ekonomske i političke strukture koje stvaraju i produbljuju nejednakosti i asimetriju moći. Takva radikalna tranzicija

zahteva redefinisane ekonomskog prosperiteta i društvenog blagostanja. U srži tranzicije je stvaranje zapošljivosti koje promoviše radna prava i poboljšava uslove rada, takođe obuhvatajući i rodnu i rasnu jednakost, participaciju, kao i socijalnu pravdu” (UNRISD, 2018: 4).

U ovom dokumentu ćemo pokušati da objasnimo ne samo šta pravedna tranzicija podrazumeva, već i da pružimo smernice za primenu u širim razmerama. Prvo ćemo istražiti poreklo i istoriju koncepta. Onda ćemo dodatno objasniti različite interpretacije pravedne tranzicije. Zatim ćemo elaborirati značaj koncepta u EU politikama i analizirati mehanizam pravedne tranzicije. Konačno, kroz studije slučaja, istražićemo kako društva i zemlje mogu koristiti ovaj koncept kao početnu tačku za izgradnju bolje budućnosti.

2. Istorija

Koncept pravedne tranzicije je prvi put spomenut u 1970im, kada su radnici u američkoj naftnoj, hemijskoj i nuklearnoj industriji rizikovali da izgube svoj posao zbog zakonodavnih okvira o životnoj sredini (Galgóczy, 2018). Lider američkog sindikata, *Tony Mazzochi* zagovarao je 1993. za fond koji bi „obezbedio finansijsku pomoć i mogućnost daljeg obrazovanja za radnike koji su izmešteni zbog politika zaštite životne sredine” (Galgóczy, 2018). Do kraja 1990ih, pravedna tranzicija je bila inkorporirana u vokabular mnogih radničkih sindikata Severne Amerike, a preuzeli su ga i međunarodni sindikati takođe. Kao rezultat ovoga, koncept *pravedne tranzicije* je prvobitno shvaćen kao sveobuhvatni program pomoći radnicima čija su radna mesta bila ugrožena zakonodavnim okvirom o zaštiti životne sredine. Dve ključne odlike originalne interpretacije ne gube na značaju do današnjeg dana. Prva, da pravedna tranzicija nije socijalna pomoć, već obiman plan koji bi izmeštenim radnicima obezbedio, ne samo finansijsku kompenzaciju i sigurnost, već i, u najmanju ruku podjednako važno, promenu radnog okruženja i adekvatnu mogućnost prekvalifikacije. Drugo, da je pravedna tranzicija više nego samo zamena energetske izvora, što mi danas tumačimo kao potrebu za integrisanom društvenom adaptacijom, ekonomskom reorijentacijom, stvaranjem adekvatnih politika kao i pravičnom preraspodelom resursa. (Galgóczy, 2018).

„Ključni promoter pravedne tranzicije bila je fondacija bazirana u Španiji – *Sustainlabour* fondacija, zeleni think tank (...) aktivna na internacionalnom nivou. *Sustainlabour* je organizovala treninge za članove sindikata, objavljivala

tematske izveštaje, studije slučaja, kao i preporuke politika, takođe je odigrala ključnu ulogu u postizanju toga da se glas radnika čuje na nacionalnom i međunarodnom političkom nivou” (Program Ujedinjenih nacija za životnu sredinu (UNEP⁵), Međunarodna organizacija rada (ILO⁶))” (UNRISD, 2018). U okviru međunarodne klimatske zajednice, pravedna tranzicija je sve češće stavljana u okvire i prepoznavana kao doprinos sindikalnog pokreta međunarodnoj debati o klimatskim promenama. ITUC⁷ predstavlja pravednu tranziciju 2009. godine, kao „sredstvo koje sindikalni pokret nudi međunarodnoj zajednici, sa ciljem ublažavanja promena društva ka više održivom i koje nudi nadu da ‘zelena ekonomija’ može održati dostojanstvena radna mesta i osnovna sredstva za život za sve” (UNRISD, 2018).

Tokom godina, sindikati su počeli da gledaju na pravednu tranziciju kao “promišljeni napor da se isplanira i investira u tranziciju ka ekološko prihvatljivim i socijalno održivim poslovima, sektorima i ekonomijama” (Smith, 2017). Koncept je uzet u razmatranje tokom Kjoto konferencije (COP3) 1997. godine i tokom COP16⁸ u Kakunu. Na COP21⁹, 2015. u Parizu, postala je sastavni deo međunarodnih okvira za klimatske promene. Ubrzo nakon što su dostojanstvena radna mesta uvrštena u Ciljeve održivog razvoja, 2015, ILO objavljuje skup smernica za pravednu tranziciju (videti naredni odeljak), okvir politika čija je svrha da olakša tranziciju ka zelenoj ekonomiji za kompanije i druge aktere civilnog društva (Galgóczy, 2018. u Heyen i drugi, 2020). Ipak, Institut Ujedinjenih nacija za društveni razvoj (UNRISD) upozorava da „iako popularnost samog

5 United Nations Environmental Programme

6 International Labour Organisation

7 Međunarodna konfederacija sindikata (International Trade Union Confederation)

8 Konferencija Ujedinjenih nacija o klimi 2010. (2010 United Nations Climate Change Conference)

9 Konferencija Ujedinjenih nacija o klimi 2015. (2015 United Nations Climate Change Conference)

pojma raste, ona ne bi trebalo (...) da zaseni činjenicu da različite grupe pojam pravedne tranzicije vezuju za različite stvari (...) Niti bi trebalo da potcenjujemo važnost samog pojma. Mnogi iz ekoloških i sindikalnih krugova sumnjaju da je koncept upotrebljiv. Iako je pravedna tranzicija dobila na značaju na nivou međunarodne politike i globalnom Severu, uključujući nekoliko zapaženih izuzetaka – između ostalog i Južnoafričku Republiku – retko je spominjana na globalnom Jugu”.

Uloga međunarodne organizacije rada (International Labour Organisation - ILO)

Smernice za pravednu tranziciju ka ekološki održivim ekonomijama i društvima za sve, Međunarodne organizacije rada (2015), su od svog objavljivanja „postale okosnica tranzicionih politika” i „utabale su put kojim bi pravedna tranzicija postala integralni deo agende održivog razvoja” (Galgóczy, 2018). One su “rezultat tripartitnih multilateral-nih pregovora između sindikata, organizacija poslodavaca i vlada” (Smith, 2017), koji su bazirani na principu *podeljenih odgovornosti*: „za razliku od spone kapitala i rada, koja je bazirana na konfliktu interesa, ekološki i radnički prioriteti su bazirani na zajedničkim interesima.” (Galgóczy, 2018). U narativima pravedne tranzicije, važno je istaći da društva, uz obezbeđivanje održivosti životne sredine, moraju da budu inkluzivna, da obezbeđuju mogućnosti za dostojanstvena radna mesta za sve, da redukuju nejednakosti i efektivno eliminišu siromaštvo.

U okviru ovoga postoji nekoliko ključnih elemenata. Pre svega to da „bi strategije i politike pravedne tranzicije trebalo da budu **kontekst-senzitivne**. Neophodno je da svaka zemlja ima svoj specifičan pristup koji bi u potpunosti prepoznavao jedinstvene uslove u svakoj zemlji, dok bi inicijative sa generalizujućim pristupom bile kontraproduktivne” (ILO, 2015: 6). Drugo, „sledeći element kompleksnosti koji bi trebalo razmatrati je da, dok izazovi tranzicije imaju teritorijalne specifičnosti, odluke donete na jednom geografskom nivou mogu imati posledice po druge geografske nivoe. Drugim

rečima, dok se rešava specifičan teritorijalni izazov ili izazov vezan za sektor, a kako bi tranzicija ka niskougljeničnom društvu bila pravedna, trebalo bi uzeti u obzir **globalni okvir** i veze između ‘višeslojnih realnosti’” (McCauley & Heffron 2018: 2)” (Sabato & Fronteddu 2020: 10).

Okviri ILO smernica za pravednu tranziciju iz 2015.

Ozelenjavanje ekonomije zahteva koherentnu makroekonomiju, industriju i sektorsku i radnu politiku specifičnu za svaku zemlju. Cilj je proizvesti dostojanstvena radna mesta kroz ceo lanac snabdevanja sa mogućnostima zaposlenja u širokim razmerama.

Kako se izazov proteže kroz nekoliko domena, održivi razvoj treba komunicirati kroz politike svih oblasti na koherentan način. Za ovakve političke okvire, potrebno je institucionalno uređenje kako bi se obezbedila participacija svih relevantnih aktera na svim nivoima.

Vlade bi trebalo da:

1. obezbede koherentan i stabilan politički okvir za održivi razvoj preduzeća sa dostojanstvenim radnim mestima za sve.
2. promovišu i da se angažuju u socijalnom dijalogu, u svim etapama, od dizajniranja politika do implementacije i evaluacije na svim nivoima, od nacionalnog do nivoa preduzeća, u skladu sa međunarodnim standardima rada.

Socijalni partneri bi trebalo da:

1. povećaju svest i obezbede smernice svojim članovima o okvirima pravedne tranzicije.
2. igraju aktivnu ulogu u definisanju, implementaciji i monitoringu nacionalnih politika održivog razvoja.
3. ohrabruju svoje članove da učestvuju u društvenom dijalogu na svim nivoima.
4. promovišu inkluziju ekoloških odredbi u zajedničkim dogovorima na svim nivoima.

Izvor: Galgóczy 2018.

3. Pravedna tranzicija je potrebna na svim nivoima

Definicija

„Pravedna tranzicija obezbeđuje budućnost i sredstva za izdržavanje svim radnicima i njihovim zajednicama u tranziciji ka niskougljeničnoj ekonomiji. Bazira se na društvenom dijalogu između radnika i njihovih sindikata, poslodavaca, vlade i zajednice. Plan za pravednu tranziciju obezbeđuje i garantuje bolja i dostojanstvenija radna mesta, socijalnu

zaštitu, više mogućnosti za obučavanje i veću sigurnost posla za sve radnike na koje su uticale politike o globalnom zagrevanju i klimatskim promenama” (ITUC, nd u Heyen i drugi, 2020). U ovoj definiciji, preuzetoj od Međunarodne konfederacije sindikata, društveni dijalog i obezbeđena dostojanstvena radna mesta su ključni. Da sumiramo, pravedna tranzicija „opisuje tranziciju ka niskougljeničnoj ekonomiji otpornoj na klimatske promene koja u potpunosti iskorišćava

benefite ekoloških aktivnosti, dok minimalizuje poteškoće radnika i njihovih zajednica”. (ITUC, 2015).

Ostali akteri interpretiraju ovaj koncept u mnogo širem smislu, pri čemu uključuju globalni problem nejednakosti i zabrinutost za životnu sredinu: „pod pojmom ‘pravedno’ mi podrazumevamo: neku šansu za bezbednu klimu za buduće generacije; jednaku preraspodelu preostalog svetskog ugljeničnog budžeta između zemalja; i tranziciju (...) u kojoj su troškovi postepeno raspodeljeni i gde su svačije osnovne potrebe stanovanja, transporta i upotrebe energije zadovoljene.” (FoE, 2011. u *Heyen* i drugi, 2020). Ovde pronalazimo zajedničke ključne reči poput budućih generacija i solidarnosti između zemalja.

Strukturni i transformativni pristup

U našim dominantnim društvenim i ekonomskim modelima u narativima o održivom razvoju nisu uvek bile uključene strukturne promene. Sa predstojećim napretkom u tehnologiji i inovaciji, gaji se iluzija da bismo zamenom energetskih izvora i materijala za ‘održive’, mogli da podnesemo trenutni obrzac potrošnje. Na polju energetske tranzicije, na primer, veliki broj inicijativa se fokusira na energetska efikasnost. Za to vreme su socijalne potrebe od manjeg značaja. Kao rezultat, iako povećana efikasnost i optimizacija omogućavaju industrijskoj opremi i vozilima da koriste manje fosilnog goriva, porast u potrošnji je napravio strmi uspon u utrošku fosilnih goriva širom sveta. Jednostavno rečeno: imamo više automobila i njima vozimo više.

U tom pogledu, ovaj dokument zagovara formulaciju pravedne tranzicije koja naglašava neophodnost i strukturne i transformativne promene. Pristup strukturne reforme pravednoj tranziciji ističe „inkluzivan i pravičan proces donošenja odluka, kao i princip kolektivne odgovornosti i upravljanja novim sistemom dekarbonizovane energije od strane različitih aktera – pre nego pojedinačne interese (videti na primer *McCaughey* i drugi, 2013). Takav pristup pravednoj tranziciji ima za posledicu institucionalnu promenu i strukturnu evoluciju sistema. Rešenja nisu produkovana samo od strane tržišnih sila ili tradicionalnim putem kroz nauku ili tehnologiju, već proizilaze iz modifikovanih struktura upravljanja, participacije i osećaja vlasništva.” (*Healy* i *Barry*, 2017. u UNRISD, 2018).

Transformativni pristup pravednoj tranziciji, sa druge strane, implicira „proveru postojeće ekonomije i političkog sistema koji se smatra odgovornim za ekološku i socijalnu krizu (*Hopwood* i drugi 2005; *Healy* i *Barry* 2017). Pored promene pravila i modela vladavine, pristalice ovog pristupa takođe zagovaraju promociju alternativnih razvojnih puteva koji onesposobljavaju dominantni ekonomski sistem, koji je izgrađen na kontinuiranom rastu i podrazumeva drugačije odnose ljudi sa okolinom” (UNRISD 2018). Slikovit primer je Kooperacija Džekson (*Cooperation Jackson*), koja vidi pravednu tranziciju kao deo šire borbe „za okončavanje

naše sistemske zavisnosti od hidro-ugljenične industrije i kapitalističke potrebe za neograničenim rastom na planeti sa limitiranim resursima, dok, sa druge strane, nastaje nova, demokratska ekonomija koja se oslanja na metode proizvodnje i distribucije koje su u skladu sa održivim razvojem i koje su više lokalizovane i kooperativno postavljene i kontrolisane” (UNRISD, 2018).

Različiti nivoi

U svetu koji je karakterističan po tome što se upravljanje vrši na različitim nivoima, inicijative pravedne tranzicije su neophodne na svim nivoima: od kompanija i sektora, preko gradova i regija, do nacija, Evropske Unije pa i globalno. Na svim ovim nivoima, specifični izazovi, grupe različitih aktera i odnosa moći pokazuju da ne postoji jedinstven model pravedne tranzicije. Oni ukazuju na potrebu da se dokumentuju različiti slojevi, geografske razlike i specifičnosti svakog slučaja.

Na nacionalnom ili državnom nivou, razvijene su obimne strategije pravedne tranzicije, između ostalih, u kanadskoj državi Alberti (videti odeljak 6). Na regionalnom nivou, nemačka Rurska oblast je, u roku od šest godina, ostvarila relativno uspešnu fundamentalnu transformaciju od ekonomije zasnovane na uglju i čeliku do ekonomije bazirane na znanju (*Heyen* i drugi, 2020). Na nivou kompanija, ENEL, druga po veličini kompanija u Evropi, sa državom Italijom kao većinskim vlasnikom, ENEL planira da zatvori sve jedinice proizvodnje uglja i lignita do 2030. i da se u potpunosti posveti dekarbonizaciji svog energetskog miksa do 2050. (*Smith*, 2017).

Neophodni elementi u procesu pravedne tranzicije

Prema istraživanju koje su sproveli Heyen i saradnici (2020), proces pravedne tranzicije mora da obuhvati sledeće elemente:

- ▶ **Inkluzivni društveni i regionalni dijalog:** On uključuje konsultacije i pregovore između vlada, asocijacija poslodavaca i asocijacija radnika, kao i ekološke, klimatske i potrošačke nevladine organizacije.
- ▶ **Mere za ublažavanje negativnih efekata po radnike i region:** Ovo uključuje kako kratkoročne i defenzivne mere (npr. kompenzaciju za gubitke), tako i dalekosežne i proaktivne mere, koje imaju za cilj strukturnu preorijentaciju (poput politika o razvijanju veština ili ozelenjavanja ekonomije). Regionalni ekološki plan čini se da kao ključan za revitalizaciju regiona sa visokom koncentracijom „braon” industrije
- ▶ **Pomoć radnicima u granama industrije koje su u opadanju u pronalasku posla.** Osnovne mere za ponovno zapošljavanje uključuju usluge upućivanja na posao, obuke za pronalaženje posla, pomoć pri prese-ljenju, podsticaji za zapošljavanje za preduzeća, kao i pomoć pri osnivanju sopstvenog biznisa.
- ▶ **Pomoć novim biznisima i pomoć u kreiranju dostojanstvenog rada:** Vlade bi trebalo da pomažu osnivanje novih ‘zelenih ekonomskih aktivnosti’ start-up grantovima, podsticajima za istraživanje i razvoj i slično. Trebalo bi obratiti posebnu pažnju na stvaranje podjednakih radnih mogućnosti za žene.
- ▶ **Pomoć specifičnim regijama i zajednicama:** nacionalne vlade mogu da podrže pogođene regije i zajednice investiranjem u održivu infrastrukturu (mo-

bilnost, energija itd) i da (re)lociraju javne institucije u pogođene regione. Pomoć sa vrha bi trebalo da bude povezana sa procesima razvoja vizija i ideja za budućnost regiona ‘odozdo’.

- ▶ **Omogućiti svim građanima da vode održive živote:** Finansijska pomoć za energetski efikasno renoviranje stambenog prostora, pristupačan i povoljan javni prevoz, deljenje alata i usluga popravki olakšavaju grupama sa niskim prihodima da se odluče za održivi životni stil.
- ▶ **Zaštita rizičnih domaćinstava od energetskog siromaštva:** Mere bi mogle da uključuju usmeravanje prihoda od poreza na ugljenik na pomoć onima koji su najviše pogođeni višim cenama energije.
- ▶ **Pomoć ugroženim kompanijama:** Adaptacija poslovanja može da se olakša, na primer, reformisanjem poreskog sistema, uvođenjem većeg poreza i carina na korišćenje neobnovljivih izvora i zbog emisije, dok se u isto vreme (i u jednakoj meri) smanjuju porez i carina na proizvodni faktor rada (dodatni troškovi rada).

Šta više, akcenat bi morao biti na tome da se počne što pre je moguće, ali da se ostavi prostor i vreme za postepeno prilagođavanje javno političkih planova: „Što pre različite grupe naslute, prihvate i implementiraju korake kako bi pripremile i ublažile šok tranzicije, to će biti bolji rezultati. Ovo treba da bude praćeno konkretnim rokovima, sa jasnim, konzistentnim srednjim i dalekosežnim ciljevima” (Heyen i drugi, 2020).

Pravedna tranzicija u Evropskoj Uniji

Skorašnji izveštaji u Evropskoj Uniji se fokusiraju na potrebi za transformativnim politikama, ponavljajući osećaj hitnosti izražen u izveštaju IPCC o klimi i IPBES o biodiverzitetu. Na primer, izveštaj Stanja životne sredine iz 2020. govori sledeće: Evropa „se suočava sa ekološkim izazovima nadmašnih razmera i hitnosti” (EEA¹⁰, 2019). Stoga, Unija “treba da nađe način da transformiše ključne društvene sisteme koji dovode do ekoloških i klimatskih pritisaka i uticaja na zdravlje – treba preispitati, ne samo tehnologije i procese proizvodnje, već i šablone potrošnje i načina života. To zahteva trenutnu i konkretnu akciju, koja uključuje politike različitih oblasti i različite aktere društva, kako bismo omogućili sistematsku promenu.” (EEA, 2019).

Kako bi dostigla ove ciljeve, Evropska komisija je prihvatila, pored postojećih ekoloških politika, i strategiju za Evropski Zeleni Dogovor (EC¹¹, 2019). Ova strategija ima za cilj da postigne klimatski neutralnu Evropsku Uniju sa modernom, resursno-efikasnom i kompetitivnom ekonomijom do 2050. Sastoji od oko deset ključnih elemenata, definiše strategije koje imaju za cilj održive finansije i mobilnost, kao i novi akcioni plan za cirkularnu ekonomiju, strategiju od farme do viljuške (*Farm-to-Fork*) i Investicioni plan za održivu Evropu kako bi pokrio finansijske potrebe. Štaviše, Evropska Unija posvećuje posebnu pažnju svojim tek razvijenim Mehanizmima pravedne tranzicije, mehanizmima finansiranja baziranim na tri glavna stuba, uspostavljenim kako bi se sredstva dodelila regionima i sektorima koji su najviše

10 Evropska agencija za zaštitu životne sredine (European Environment Agency)

11 Evropska komisija (European Commission)

pogođeni tranzicijom i kako bi se osiguralo da se ovo sprovodi na fer i pravedan način (videti ispod).

EU Klimatska neutralnost i energetska politika

Kako je energetska sektor trenutno odgovoran za preko 75% emisije gasova staklene bašte u okviru EU (EC, 2018), to je sektor od presudnog značaja za klimatske politike. Tranzicija energetske sektora bi pružila veliku priliku za povećanje zaposlenosti. Istraživanja predviđaju porast broja zaposlenih u Evropskoj Uniji između million i dva miliona zaposlenih do 2030 (Heyen i drugi, 2020). Istovremeno, tranzicija ka klimatskoj neutralnosti bi, naravno, imala dalekosežne efekte na sektore zasnovane na fosilnom gorivu i sektore sa visokim koeficijentom emisije ugljen-dioksida. Ovo će imati veliki uticaj na lokalnom i regionalnom nivou tamo gde su koncentrisani sektori zavisni od fosilnog goriva. Važan primer su rudnici uglja, koji su regionalno koncentrisani, ponajviše u Istočnoj Evropi. I industrije čelika, cementa i hemijske industrije bi takođe mogle da iskuse teške tranzicije.

Ako pogledamo živote građana, prelazak na klimatsku neutralnost bi imao ogromne zdravstvene benefite, naročito za osetljive grupe. Istovremeno, porez na ugljenik će činiti da život bude mnogo skuplji (povećanje cena električne energije i grejanja). Zbog toga je potrebno posvetiti posebnu pažnju domaćinstvima sa niskim prihodima i nezaposlenima. U ovom smislu, inicijativa Talas Obnove Evropske komisije (*European Commission's Renovation Wave initiative*), kreirana da poboljša energetske performanse zgrada, kao deo Evropskog Zelenog Dogovora, bi bila od velike važnosti. „S obzirom na radno intenzivnu prirodu građevinskog sektora, u kom uglavnom dominiraju lokalna preduzeća, renoviranje zgrada takođe ima ključnu ulogu u oporavku Evrope od pandemije COVID-19” (EC, 2020). Prema *Talasu obnove za Evropu - ozelenjavanje naših zgrada, stvaranje radnih mesta, poboljšanje života* (2020), „danas, samo 1% zgrada svake godine prođe energetska efikasnu obnovu”. Viša stopa renoviranja bi bila neophodna kako bi se unapredila energetska efikasnost i smanjio efekat staklene bašte.

Cirkularna ekonomija i Resursna efikasnost

EU je 2020. godine uvela novi Akcioni plan za cirkularnu ekonomiju, nadovezujući se na akcije cirkularne ekonomije koje se sprovode od 2015. godine (EC, 2020). Ovo je rezultovalo različitim strategijama i direktivama fokusiranim, između ostalog, na otpad i plastiku. Jako važne, ekološki dizajnirane regulacije se sada fokusiraju na dugoročnost, održavanje, popravku i ponovnu upotrebu proizvoda. Iako je cirkularna ekonomija još uvek samo cilj, a ne realnost, jednom implementirana, mogla bi da doprinese novim radnim mestima. To bi bilo praćeno i potrebom za preraspodelom poslova, pošto bi rad sa sirovim materijalima bio u padu, dok bi reciklaža i sektor popravki bitno rasli. Geografske razlike bi mogle da se povećaju, sa trendovima poput rasta broja radnih mesta u okviru urbanog rudarstva u gušće naseljenim oblastima.

Poljoprivreda

„Prehrambeni sistem danas je odgovoran za 32% emisije gasova sa efektom staklene bašte širom sveta. Evropa se kreće oko ovog proseka, od čega je poljoprivreda odgovorna za 12% emisija u EU, čemu moramo da dodamo preradu, pakovanje, potrošnju energije rashladnog lanca, inpute za industrijsku poljoprivredu i još mnogo toga. (...) Stoga prelazak na agroekologiju, smanjenje upotrebe mesnih i mlečnih proizvoda, kao i korišćenje manje metoda proizvodnje koji zavise od inputa, mogu da igraju odlučujuću ulogu” (De Schutter, 2018). Štaviše, brojna istraživanja ukazuju na to da bi prelazak na održivu poljoprivredu mogao da stvori veliki broj novih stalnih radnih mesta u celom lancu proizvodnje hrane, jer organske metode uzgoja zahtevaju više rada od konvencionalnog, industrijskog uzgoja. U istraživanju koje je 2006. godine sproveo udruženje Soil (*The Soil Association*) se zaključuje da organske farme u Velikoj Britaniji obezbeđuju 32% više radnih mesta po farmi nego konvencionalne farme.

Mehanizmi pravedne tranzicije

U politikama Evropske Unije, interpretacija pravedne tranzicije trenutno spada u tradicionalnije narative zelenog rasta. Promocija rasta ostaje ključna i ne smatra se nekompatibilnom u odnosu na zaštitu životne sredine i društveni progres. (Sabato i Fronteddu, 2020). U svojim Političkim smernicama za sledeću Evropsku Komisiju 2019-2024, Ursula von der Leyen tvrdi da bi „ključni prioritet njene Komisije bila transformacija Evrope u ‘(...) prvi klimatski neutralni kontinent’”. (von der Leyen, 2019: 5), daljim

razvitkom Evropskog zelenog dogovora” (Sabato & Fronteddu, 2020). „Čineći to, jedan od prioriteta bi trebalo da bude obezbeđivanje ‘pravedne tranzicije za sve’ (ibid.: 6)” (Sabato i Fronteddu, 2020). Evropski zeleni dogovor bi tako služio kao (...) nova strategija razvoja koja bi imala za cilj transformaciju EU u fer i prosperitetno društvo, sa modernom, resursno-efikasnom i kompetitivnom ekonomijom, u kojoj neće biti emisije gasova staklene bašte u 2050. i gde

će ekonomski rast biti razdvojen od iskorišćenosti resursa' (Evropska Komisija 2019a: 2)" (Sabato i Fronteddu, 2020).

Politike i mere neophodne da se ostvare ambiciozni ciljevi Evropskog Zelenog Dogovora bi mogli da impliciraju negativne efekte po poslove i regionalnu ekonomiju, naročito u regionima industrija koje zavise od fosilnog goriva i industrija sa visokim koeficijentom emisije ugljen-dioksida. Dalje, ugljenična neutralnost će se dogoditi samo nakon velikih finansijskih investicija. Kako bi se pomoglo onima koji su oštećeni u tom procesu, Evropska Komisija je u januaru 2020. preporučila fond pravedne tranzicije kao deo Zelenog Dogovora. Ovaj Fond je dostupan svim zemljama članicama, ali je njegov najveći fokus na regijama koje su potencijalno najugroženije politikama tranzicije, i gde zbog toga moraju biti napravljene najveće promene. Budžet koji je predložen od strane Evropske Komisije iznosi do 40 milijardi evra, čemu bi trebalo pridodati i resurse fonda Kohe-

zionih politika i nacionalno kofinansiranje. Fond će biti deo Mehanizama pravedne tranzicije (JTM¹²) (EP, 2020). Dva stuba JTM su InvestEU šema „Pravedna tranzicija” i kreditne olakšice EIB¹³ za javni sektor koji svaki pojedinačno doprinose privatnim investicijama i javnim finansiranjem. Očekuje se da će ukupan budžet JTM dostići 100 milijardi evra (Widuto i Jourde, 2020). Ali koliki deo budžeta pripada članicama EU? Ovo će biti procenjeno na osnovu društvenih i ekonomskih kriterijuma u koje, između ostalog, spadaju zapošljivost i emisija gasova staklene bašte. Zemlje članice će dobiti pristup Fondu tako što će napraviti teritorijalne planove pravedne tranzicije, po kojima će najugroženije regije biti utvrđene. U ovakvom sistemu će Nemačka i Poljska profitirati najviše. Dve trećine rudnika uglja u Evropi se nalaze u Poljskoj, pa se i polovina poslova zavisnih od uglja nalazi tamo (Galgóczy, 2019). Međutim, Poljska trenutno nije ni blizu planiranja izbacivanja uglja iz upotrebe (Popp & de Pous, 2020).

Pravedna tranzicija Evropske Unije: izazovi i prilike

Prema Francesca-i Colli (2019) sa Instituta Egmont, JTM, koji „predviđa mobilizaciju najmanje 100 milijardi evra kroz kombinaciju javnih i privatnih investicija”, ima „tri cilja: ljude i građane najugroženije tranzicijom; kompanije i sektore aktivne u emisiji velikih količina ugljen-dioksida; i zemlje članice i regione zavisne od fosilnog goriva i industrija sa visokim koeficijentom emisije ugljen-dioksida.” (Colli, 2019). Ona je utvrdila tri glavna izazova kojima bi JTM trebalo da se pozabavi kako bi postigao svoje ciljeve:

- 1. Prevazilaženje fokusa na nacionalna davanja** Jedan od stubova Mehanizma pravedne tranzicije, Fond pravedne tranzicije, bio je predmet kritika zato što preuzima deo sredstava iz EU Kohezionog fonda, što je izazivalo podele između (grupa) zemalja.
- 2. Prevazilaženje proizvodnje energije** „Pravedna tranzicija ne govori samo o proizvodnji energije i očiglednijim industrijama visokog koeficijenta emisije

ugljen-dioksida, već, takođe, o sistematskim promenama (...) neophodnim u mnogim sektorima (...) koje bi imale uticaja na radnike, potrošače i građane.” Ostali sektori u kojima je potrebna tranzicija su, između ostalih, i transport, građevinski sektor i sektor obnove.

- 3. Rad sa privatnim sektorom i drugim akterima:** Kompanije su ključni akteri potrebni za tranziciju. Zbog toga je neophodno da EU obezbedi konkretne regulative, na nacionalnom i EU nivou - na primer, postavljanjem ciljeva i rokova za postepeno ukidanje upotrebe fosilnih goriva. Takođe je važno imati u vidu princip ‘zagađivač plaća’ (...) koji se ne koristi efikasno kada se koristi da bi umanjio ili rešio negativne nusproizvode kompanija. Štaviše, postoji nedostatak u merama koji iziskuje konsultacije i inkluziju svih aktera na različitim nivoima. Dalje istraživanje i ponovna procena su, dakle, potrebne.

Studije slučaja

U ovom odeljku predstavljamo tri različite studije slučaja na regionalnom i nacionalnom nivou. Ovi primeri imaju za cilj da prodube razumevanje praktičnih efekata politika pravedne tranzicije. Dok slučaj Kanade i Španije naglašavaju

neke od izazova sa kojima se vlade, sindikati i građani suočavaju prilikom zatvaranja i promene određenih industrija, studija slučaja Južne Afrike predstavlja primer ograničenog

¹² Mehanizmi pravedne tranzicije (Just Transition Mechanism)

¹³ Evropska investiciona banka (European Investment Bank)

obima pravedne tranzicije danas i jaz između teorije i prakse u većini delova sveta.

A. Kanada

„Proizvodnja fosilnog goriva iznosi oko 8% kanadskog GDP-a i 15% izvozne robe (Hughes, 2018; Vlada Kanade 2018a). Više od 200.000 ljudi radi direktno u naftnom, gasnom i sektoru uglja – oko 1% ukupne radne snage – i stotine hiljada poslova indirektno su vezani za te industrije (Mertins-Kirkwood, 2018: 16). U zajednicama i regijama gde se fosilno gorivo proizvodi, podela poslova i ekonomska aktivnost vezana za naftu, gas i ugalj je značajno viša. Na primer, skoro svaki posao i kompletna ekonomija Fort McMarija u Alberti, u središtu katraskih polja, su zavisni od naftne industrije” (UNRISD, 2018: 19). U novembru 2015., kanadska vlada je objavila nacionalni plan „ubrzavanja tranzicije od energije koja potiče od uglja, ka prirodnom gasu i obnovljivim izvorima energije” (Jackson & Hussey, 2019). Između ostalog, plan je uključivao „direktivu da poveća obnovljivu energiju u regiji od 9% od ukupne proizvodnje energije u 2015. do 30% do 2030. i stvaranje energetski efikasne Alberte (...) Cilj od 30% obnovljive energije do 2030. je naknadno zakonski uređen.” (Jackson i Hussey, 2019). „Iako sindikati i društveni i ekološki aktivisti u Kanadi već decenijama zagovaraju pravednu tranziciju kao put do čistije ekonomije, tek je postupno ukidanje uglja na nacionalnom nivou izazvalo novi talas apela za pravednom tranzicijom za ugrožene radnike i zajednice.” (UNRISD, 2018: 19).

Unija Sindikata Alberte je (*The Alberta Federation of Labour*), u saradnji sa Koalicijom za ugalj (*Coal Coalition*), 2018. obezbedila tranzicionu nagodbu za radnike u sektoru uglja, uključujući i finansijsku pomoć u visini od 75% pređašnje zarade, vaučere za edukaciju u visini do 12.000 kanadskih dolara, premošćavanje do penzije starijim radnicima i doatak za preseljenje radi novih poslova (ITUC, 2018). Ovo je nekoliko lekcija koje su oni naučili:

1. Pravedna tranzicija je potrebna radi globalne promene: male zajednice radnika ne bi trebalo da snose posledice velikih promena.
2. Pravedna tranzicija mora uključiti radnike tokom stvaranja politika kako bi se umanjili izazovi na koje oni nailaze
3. Uključivanje radnika u proces zahteva mehanizam participacije
4. Strah stvara otpor: radnici su zabrinuti za svoje poslove i sredstva za život. Put ka delovanju protiv klimatskih promena ide preko stvarnih zajednica i života.

B. Španija

Nakon što su sindikati sklopili investicioni dogovor sa vladom od €205 miliona, Španija se obavezala da će zatvoriti najveći broj svojih rudnika uglja do kraja 2018. Investicioni dogovor je stvoren kako bi ublažio gubitke poslova i obezbedio nove mogućnosti za regije (Neslen, 2018). „Sindikati su pozdravili rudarski dogovor – koji pokriva privatne rudnike u Španiji – kao model dogovora. On kombinuje šemu ranog penzionisanja za rudare starije od 48 godina, uz ekološku obnovu poslova zajednice iz okruženja rudnika i šemu prekvalifikovanja za moderne zelene industrije.” (Neslen, 2018). Ministarka ekološke tranzicije, Teresa Riberia, tvrdi da je Španija rešila prvi urgentan zadatak vlade ovim dogovorom. Montserrat Mir, španska konfederalna sekretarka Evropske konfederacije sindikata (*European Trade Union Confederation*), je rekla da model „pravedne tranzicije” može biti primenjen bilo gde „Španija može da ‘izveze’ ovaj dogovor kao primer dobre prakse. Mi smo pokazali da je moguće pratiti Pariski sporazum bez štete (po sposobnost radnika da obezbede sredstva za život). Ne moramo da biramo između posla i zaštite životne sredine. Moguće je imati oboje” (Neslen, 2018). Nakon zatvaranja rudnika uglja, 30. juna 2020. u Španiji je 7 od 15 elektrana na ugalj prestalo sa radom. Prema informacijama iz jula 2020, još četiri će pratiti taj model, stavljajući Španiju na pravi put ka zemlji potpuno slobodnoj od uglja (Lewis, 2020).

C. Južnoafrička Republika

Preuzeto iz izveštaja Instituta Ujedinjenih nacija za socijalni razvoj iz 2018. godine *Mapiranje pravednih tranzicija ka niskougljeničnom svetu (Mapping Just Transition(s) to a Low-Carbon World)* - studije slučaja zemalja: Južna Afrika (str. 24-5):

U 2018, Nacionalni sindikat rudara Južnoafričke Republike (NUMSA) izdejstvovao je sudski nalog za blokiranje javne elektroprivrede (ESKOM) u potpisivanju ugovora sa 27 nezavisnih proizvođača obnovljive energije. Neka društva za zaštitu životne sredine suprotstavila su se ovoj akciji i insistirala na bržoj tranziciji i zatvaranju rudnika uglja. NUMSA tvrdi da oni nisu bili protiv obnovljive energije, već protiv privatizovane obnovljive energije. Takođe su bili zabrinuti da određene grupe, koje se zalažu za zaštitu životne sredine, nisu dovoljno marile za rizike brze tranzicije tržišta, a naročito onog dela koji se vezuje za gubitak poslova, posebno kada se ima u vidu da se Južnoafrička Republika suočava sa visokim stepenom nezaposlenosti (Cock, 2018), i porast cene električne energije koji radnička klasa ne bi mogla da priušti. Oni su pozvali vladu da prati smernice pravedne tranzicije sa kojima su bili saglasni u Pariskom Sporazumu. U zemlji ogromnih nejednakosti i nivoa nezaposlenosti od 27.7%, osnovna briga je gubitak radnih mesta

i opasnost da će privatizovana obnovljiva energija povećati nejednakosti umesto da ih otkloni.

Trenutno oslanjanje ekonomije Južnoafričke Republike na kompleks mineralne energije, zajedno sa pritiskom od strane sindikata da se ne izgube radna mesta ili ne povećaju nejednakosti, nažalost vode do kvazi inercije u smislu implementacije. Iako je učinjeno malo po pitanju implementacije, Južnoafrička Republika je jedna od retkih zemalja koja pokazuje veliki interes za pravednu tranziciju, što se vidi u nekim njenim politikama. Problem je u tome što se često dešavaju kontradiktorni stavovi koji postoje u različitim politikama.

(...) Kampanja Milion klimatskih radnih mesta (*The One Million Climate Jobs Campaign*), alijanse radnika, društvenih pokreta i popularnih organizacija Južnoafričke Republike, poziva na mnogo radikalniji pristup, koji bi uključivao i napuštanje puta liberalnog tržišnog razvitka, ka tranziciji predvođenoj javnim sektorom. Ova tranzicija bi uključivala preokret dalje od projekata fosilnih goriva, a ka javnom finansiranju klimatskih poslova, koji bi se bavili klimatskim promenama i time stvorili radna mesta. Prateći predloženu putanju, ojačala bi se uloga lokalnih vlasti u povećanju pravičnosti i pristupačnosti energije, a time bi nastala i dostojanstvena radna mesta. Takođe bi mogla da služi kao pomoć demokratskoj tranziciji dalje od fosilnog kapitalizma, koja je izgrađena odozdo prema gore.

Zaključak

Prema Galgóczi-u, ključna je izraženija uloga države u vođenju klimatske krize i problema javnih politika. Druga lekcija koja je naučena je da smo suočeni sa klimatskim promenama i krizom zaposlenja u isto vreme: milioni radnih mesta bi mogli da nestanu. Klimatska politika bi morala biti mnogo ambicioznija, u nju se mora više ulagati, a zelena i efikasna energija su neophodne. Pravedna tranzicija je tu kao princip fer deljenja svih troškova i tereta koji će doći sa ovom ambicioznom transformacijom. Ishod ove tranzicije bi trebalo da budu (zeleni) poslovi, koji bi se zasnivali na pristojnim radnim mestima i društvu koje je ugljenično neutralno, pri čemu niko neće biti izuzet, dok se, istovremeno, solidariše sa drugim delovima sveta i budućim generacijama. Poslednjih decenija, sve veće bogatstvo u nekim delovima sveta dovelo je do povećanja upotrebe resursa i zagađujućih emisija na svetskom nivou. U slow-motion paraleli sa COVID-19 krizom, sat otkucava i, nažalost, neće biti vakcine protiv klimatskih promena ili ekološkog sloma. COVID-19 i klimatske krize imaju zajedničke karakteristike: Eksponencijalni rast opasnosti koja koristi limitirane resurse i činjenica da se suočavamo istovremeno i sa krizom i sa hitnošću povećanja radnih mesta. (Galgóczi, 2020). Ipak, za razliku od pandemije, ekološka kriza sa kojom se trenutno suočavamo nije shvaćena kao direktna pretnja u mnogim delovima sveta, zato što ne osećamo da je naš život u neposrednoj opasnosti. Zapravo, mnogi životi su u opasnosti, ljudi već ispaštaju, ali ne osećamo hitnost situacije. Kao odgovor na klimatsku vanrednu situaciju, politike treba da budu mnogo ambicioznije, sa više ulaganja u, na primer, obnovljivu energiju i cirkularnu ekonomiju, i sa istaknutijom ulogom države koja istovremeno podržava građanske inicijative. Radi se takođe o pravičnoj podeli troškova i tereta koji su u vezi sa ovom ambicioznom transformacijom. Ishod bi trebalo da budu (zeleni) poslovi, pristojna radna mesta u okviru ugljenično

neutralnog društva, zasnovanog na solidarnosti - i to na lokalnom, regionalnom i globalnom nivou. Rešenje se nalazi u odgovorima kolektiva, strukturnim promenama sistema koji obezbeđuju život, koje će omogućiti dobar život za sve unutar planetarnih granica. (Brand-Correa i drugi, 2020). Iako je poslednjih godina urađeno mnogo posla, to u velikoj meri ostaje nedovoljno. Tempo kojim prirodne katastrofe sustižu jedna drugu je alarmantan. Štaviše, posledice se uglavnom osećaju u nerazvijenijim delovima sveta. Stoga mora da se obavi mnogo hitnog i neophodnog posla. Bacimo se na posao.

Bibliografija

- Alexander, D. (2010). The Impact of the Economic Crisis on the World's Poorest Countries. *Global Policy*, 1(1), 118-120. <https://doi.org/10.1111/j.1758-5899.2009.00018.x>.
- Brand, U. (2016). How to Get Out of the Multiple Crises? Contours of a Critical Theory of Social-Ecological Transformation. *Environmental Values* 25(5), 503-525. <http://dx.doi.org/10.3197/096327116X14703858759017>.
- Brand-Correa, L., Mattioli, G., Lamb, W. and Steinberger J. (2020). "Understanding (and tackling) need satisfier escalation." *Sustainability, Science, Practice and Policy*. Vol. 16, N° 1, 309-325. <https://doi.org/10.1080/15487733.2020.1816026>
- Colli, F. (2019). "The EU's Just Transition: three challenges and how to overcome them". *European Policy Brief*. Brussels: EGMONT Royal Institute for International Relations. https://www.egmontinstitute.be/content/uploads/2020/03/EPB-59-francesca_final.pdf?type=pdf
- De Schutter, O. (2018). System Overhaul: Making Food Sustainable. *Green European Journal*. 21 November 2018. <https://www.greeneuropeanjournal.eu/system-overhaul-making-food-sustainable/>
- European Commission (EC) (2018). "A Clean Planet for all: A European strategic long-term vision for a prosperous, modern, competitive and climate neutral economy". 28 November 2018. <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/EN/COM-2018-773-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF>
- European Commission (EC) (2019). "A European Green Deal – Striving to be the first climate-neutral continent." https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en#:~:text=The%20EU%20aims%20to%20be%20committed%20to%20provide%20a%20legal%20obligation.&text=The%20EU%20will%20also%20provide%20a%20move%20towards%20the%20green%20economy.
- European Commission (EC) (2020). "Allocation method for the Just Transition Fund". 15 January 2020. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_20_66.
- European Commission (EC) (2020). A New Circular Economy Action Plan: For a cleaner and more competitive Europe. 11 March 2020. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1583933814386&uri=COM:2020:98:FIN>
- European Commission (EC) (2020). *A Renovation Wave for Europe - greening our buildings, creating jobs, improving lives*. https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-efficiency/energy-efficient-buildings/renovation-wave_en
- European Environment Agency (EEA) (2019). *The European environment – state and outlook 2020: Knowledge for transition to a sustainable Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://www.eea.europa.eu/publications/soer-2020>.
- Galgóczy, B. (2018). *Just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all – ILO ACTRAV Policy Brief*. Geneva: International Labour Organization https://www.ilo.org/actrav/info/pubs/WCMS_647648/lang-en/index.htm.
- Galgóczy, B. (2019). "Why should Just Transition be an integral part of the European Green Deal?" *Social Europe*. 4 December 2019. <https://www.socialeurope.eu/why-should-just-transition-be-an-integral-part-of-the-european-green-deal>.
- Galgóczy, B. (2020). "Just Transition: Introduction Webinar with Béla Galgóczy (ETUI)." *Oikos Denktank*. <https://www.youtube.com/watch?v=e-MsGXl8WJ4&t=2816s>.
- Heyen, D. A., Menzemer, L., Wolff, F., Beznea, A. & Williams, R. (2020). *Just transition in the context of EU environmental policy and the European Green Deal*. March 2020. Freiburg: Öko-Institut. https://www.researchgate.net/publication/341129913_Just_transition_in_the_context_of_EU_environmental_policy_and_the_European_Green_Deal.
- Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES) (2019). *Global assessment report on biodiversity and ecosystem services*. E. S. Brondizio, J. Settele, S. Díaz, and H. T. Ngo (eds). Bonn: IPBES secretariat.
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) (2018). *Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and ef*

orts to eradicate poverty. V. Masson-Delmotte, P. Zhai, H.-O. Pörtner, D. Roberts, J. Skea, P.R. Shukla, A. Pirani, W. Moufouma-Okia, C. Péan, R. Pidcock, S. Connors, J.B.R. Matthews, Y. Chen, X. Zhou, M.I. Gomis, E. Lonnoy, T. Maycock, M. Tignor, and T. Waterfield (eds).

Geneva: IPCC Secretariat. International Labour Organisation (2015). *Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all*. Geneva: ILO.

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_432859.pdf

International Trade Union Confederation (2015). "Climate Justice: there are no jobs on a dead planet". *Frontlines Briefing March 2015*.

https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/ituc_frontlines_climate_change_report_en.pdf

International Trade Union Confederation (2018). *Just Transition: 12 lessons from Alberta*. 16 November 2018. <https://www.ituc-csi.org/Just-Transition-12-lessons-from-Alberta?lang=en>

Jackson, E. & Hussey, I. (2019). Alberta's Coal Phase-Out: A Just Transition? *Corporate Mapping Project*. 20 November 2019. <https://www.corporatemapping.ca/albertas-coal-phase-out-a-just-transition/>

Lewis, M. (2020). "Spain closes nearly half of its coal-fired power stations". *Electrek*. July 1 2020. <https://electrek.co/2020/07/01/spain-closes-nearly-half-of-its-coal-fired-power-stations/>

Maynard, R. & Green, M. (2006). *Organic Works: Providing more jobs through organic farming and local food supply*. Bristol: Soil Association.

https://www.soilassociation.org/media/4946/policy_report_2006_organic_works.pdf

Neslen, A. (2018). "Spain to close most coal mines after striking 250m deal". *The Guardian*. 26 October 2018. <https://www.theguardian.com/environment/2018/oct/26/spain-to-close-most-coal-mines-after-striking-250m-deal>

Piketty, T. (2013). *Le Capital au XXIe siècle*. Paris: Seuil.

Popp, R. & de Pous, P. (2020). "Just Transition Fund can boost European coal phase-out." *Social Europe*. 17 February 2020. <https://www.socialeurope.eu/just-transition-fund-can-boost-european-coal-phase-out>

Sabato, S. & Fronteddu, B. (2020). *A socially just transition through the European Green Deal?*. Brussels: ETUI. <https://www.etui.org/sites/default/files/2020-09/A%20socially%20just%20transition%20through%20the%20European%20Green%20Deal-2020-web.pdf>

Smith, S. (2017). *Just Transition: A report for the OECD*. Brussels: Just Transition Centre. <https://www.oecd.org/environment/cc/g20-climate/collapsecontents/Just-Transition-Centre-report-just-transition.pdf>

Steffen, W., Richardson, K., Rockström, J., Cornell, S. E., Fetzer, I., Bennett E. M., ..., Sorlin, S. (2015). Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet. *Science*. 347(6223), 736-747. DOI: 10.1126/science.1259855.

United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD) (2018). *Mapping Just Transition(s) to a Low-Carbon World*. Geneva: UNRISD.

[https://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/httpNetITFramePDF?ReadForm&parentunid=9B3F4F10301092C7C12583530035C2A5&parentdoctype=book&netitpath=80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/9B3F4F10301092C7C12583530035C2A5/\\$file/Report---JTRC-2018.pdf](https://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/httpNetITFramePDF?ReadForm&parentunid=9B3F4F10301092C7C12583530035C2A5&parentdoctype=book&netitpath=80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/9B3F4F10301092C7C12583530035C2A5/$file/Report---JTRC-2018.pdf)

Van de Pas, R. (2020). *Globalization Paradox and the Coronavirus Pandemic*. The Hague: The Clingendael Institute.

https://www.clingendael.org/sites/default/files/2020-05/Report_Globalization_Paradox_and_Coronavirus_Pandemic_May_2020.pdf

Widuto, A. & Jourde, P. (2020). *Just Transition Fund – Briefing: EU Legislation in Progress 2021-2027 MFF*. Brussels: European Parliamentary Research Service.

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/646180/EPRS_BRI\(2020\)646180_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/646180/EPRS_BRI(2020)646180_EN.pdf)

Kontaktirajte nas :

GREEN EUROPEAN FOUNDATION

GREEN EUROPEAN FOUNDATION

Rue du Fossé 3, L-1536 Luxembourg
Kancelarija u Briselu: Mundo Madou
Avenue des Arts 7/8, B-1210 Brussels

t: +32 2 329 00 50

e: info@gef.eu

Povežite se sa nama :

Posetite naš sajt i informišite se o našem radu

 gef.eu

Pratite kanale društvenih mreža da dobijete najnovije vesti o našem radu i saznate više o događajima koje organizujemo

 [GEF_Europe](https://twitter.com/GEF_Europe)

 [GreenEuropeanFoundation](https://www.facebook.com/GreenEuropeanFoundation)

 [GEF_Europe](https://www.instagram.com/GEF_Europe)